

سَمِيعًا
الْمَلِكِ
الْقَدِيمِ

- سرشناسه: : اعرافی، علیرضا، ۱۳۳۸ -
عنوان و نام پدیدآور : بررسی فقهی تعلیم و تعلم فلسفه /
نویسنده : علیرضا اعرافی؛ تحقیق و نگارش سیدنقی موسوی.
مشخصات نشر : قم موسسه فرهنگی هنری اشراق و عرفان، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری : ۲۶۸ص. جدول، نمودار.
شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۹۱۶۲۰-۳-۱
وضعیت فهرست نویسی : فیپا
یادداشت : کتابنامه ص. ۴۲.
یادداشت : نمایه.
یادداشت : چاپ دوم، ۹۴.
موضوع : فلسفه - دفاعیه ها و ردیه ها
موضوع : فلسفه - نقد و تفسیر
موضوع : فلسفه و اسلام
موضوع : شناخت (فلسفه اسلامی)
شناسه افزوده : موسوی، سیدنقی، ۱۳۵۷ -
رده بندی کنگره : ۱۳۹۰ الف ۲۲ف / B۹۹
رده بندی دیویی : ۱۰۰
شماره کتابشناسی ملی : ۲۷۱۳۶۸۰
موضوع : قرآن و فلسفه

علیرضا اعرافی

بررسی فقهی تعلیم و تعلم فلسفه

از سری بحث‌های فقه تربیتی ۱۱

تحقیق و نگارش: سید نقی موسوی

نشر اشراق و عرفان

بررسی فقهی تعلیم و تعلّم فلسفه

علیرضا اعرافی

تحقیق و نگارش: سیدنقی موسوی

ناشر: انتشارات موسسه اشراق و عرفان

ویراستار: محمد خیری

امور هنری: حمید بهرامی

نوبت و تاریخ چاپ: دوم / تابستان ۱۳۹۴

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: سازمان چاپ اِسرائ

شمارگان: ۱۵۰۰ نسخه

قیمت: ۱۰۰۰۰ تومان

آدرس: ایران، قم، خیابان معلم، کوچه ۸،

کوچه شهید محقق، پلاک ۵۹

سندوق پستی: ۳۷۱۸۵-۴۴۴۵

تلفن: ۰۲۵-۳۷۷۴۸۵۴۰

نمبر: ۰۲۵-۳۷۷۴۸۵۴۱

www.eshragh-erfan.com

info@eshragh-erfan.com

ISBN : 978-600-91620-3-1

کلیه حقوق برای موسسه اشراق و عرفان محفوظ است

فهرست مطالب

سخن موسسه	۹
پیشگفتار	۱۱
مقدمه	۱۳

فصل اول: کلیات پژوهش / ۱۵

۱. مفهوم‌شناسی	۱۷
۲. بیان مسئله	۲۳
۳. پیشینه پژوهش	۲۷
الف) جریان مخالفت با فلسفه	۲۸
۱. جریان کلامی اشاعره	۲۸
۲. جریان آخباری‌گری در شیعه	۳۹
۳. جریان عرفان	۴۵
۴. جریان تفکیک	۴۷
ب) جریان موافقت با فلسفه	۵۱
۱. تاریخچه تطور عقل‌گرایی	۵۱
۲. فتواها در موافقت با فلسفه	۵۹
۳. فقهای فیلسوف و فلاسفه فقیه	۶۲
جمع‌بندی فصل اول	۷۱

فصل دوم: ادله ممنوعیت تأملات عقلانی،

فلسفه‌ورزی و فلسفه‌آموزی/۷۵

۱. قواعد عامه ۷۷
- الف) حرمت انجام کار لغو ۷۷
- ب) حرمت اشتغال به علم غیرنافع و تحصیل آن ۸۳
۱. فلسفه ذاتاً «علم غیرنافع» است ۸۴
۲. فلسفه عَرَضاً علم غیرنافع است ۸۷
- ۱) بحث‌های دامنه‌دار و غیرنافع در فلسفه ۸۷
- ۲) اختلافات فراوان بین فلاسفه ۸۸
- ۳) قرآن و سنت؛ راهی مطمئن‌تر و آسان‌تر ۹۱
- ج) حرمت یادگیری علوم ضلال ۹۴
- د) حرمت « اخذ علوم از غیر اهل بیت (علیهم‌السلام) » ۱۰۶
۱. روایات مانعه ۱۱۱
- دسته دوم: روایات مجوزه (علم و حکمت را از هر کسی بیاموزید) ۱۲۱
- بررسی دلالتی دسته اول ۱۲۵
- بررسی دلالتی دسته دوم ۱۲۷
- جمع‌بندی روایات حرمت و جواز اخذ علوم از غیر اهل بیت (علیهم‌السلام) ۱۲۸
- ه) حرمت ضرر و ضرار ۱۲۹
۲. روایات ۱۳۳
- الف) روایات نهی‌کننده از تعقل و فلسفه‌ورزی ۱۳۳
- ب) روایات نهی‌کننده از تفکر در موضوعات خاص ۱۴۳
۳. شهرت مخالفت با فلسفه بین اصحاب ۱۴۷
- جمع‌بندی و چکیده فصل دوم ۱۵۷

فصل سوم: ادله رجحان تأملات عقلانی،

فلسفه‌ورزی و فلسفه‌آموزی/۱۶۱

۱. قواعد عامه ۱۶۳
- الف) اطلاعات رجحان تعلم علوم ۱۶۴
- ب) وجوب مقدمه واجب ۱۶۴

■ فهرست مطالب ■

۱۷۵.....	ج) نقش فلسفه در فهم عمیق، تبیین و دفاع از دین
۱۸۳.....	۲. ادله خاصه
۱۸۳.....	الف) قرآن
۱۸۳.....	۱. دعوت به تفکر و تعقل
۱۸۵.....	۲. کاربرد ساختارهای قیاسی و روش‌های برهانی در قرآن
۱۸۹.....	ب) سنت
۱۸۹.....	۱. روایات
۱۹۰.....	۱) روایات دعوت‌کننده به تفکر و تعقل
۱۹۲.....	۲) ضرورت شناخت آغاز و انجام زندگی
۱۹۴.....	۳) داوری‌های فلسفی در روایات
۱۹۸.....	۴) تمجید از برخی از فلاسفه
۱۹۹.....	۲. سیره معصومان <small>علیهم‌السلام</small> در بهره‌گیری از روش فلسفی
۲۰۳.....	جمع‌بندی ادله و تبیین نظریه مقبول
۲۰۸.....	آموزش فلسفه

پیوست: نگاهی به مخالفت با

فلسفه ورزی در اندیشه غرب/ ۲۱۱

۲۱۵.....	۱. جریان شک‌گرایی و سوفیسم
۲۱۹.....	۲. جریان ایمان‌گرایی در کلام مسیحی
۲۲۰.....	الف) ایمان‌گرایی
۲۲۳.....	ب) ریشه‌یابی مخالفت‌ها
۲۲۷.....	ج) ضدیت پاسکال با فلسفه
۲۲۸.....	د) عدم مخالفت با مطلق فلسفه‌ورزی
۲۳۱.....	۳. جریان تجربه‌گرایی در فلسفه
۲۳۷.....	۴. جریان عرفان‌های سکولار و نوظهور
۲۴۱.....	کتابنامه

سخن مؤسسه

پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی، رسالت حوزه‌های علمیه را دوچندان کرده است. نظام اسلامی برای تأمین پشتوانه تئوریک خود به منظور تصمیم‌گیری و اجرا باید مبانی علمی لازم را در اختیار داشته باشد، و این عرصه‌ای است که حوزه علمیه در کنار دیگر مجامع علمی باید در آن نقش فعال داشته باشد؛ زیرا بدون گسترش مرزهای علوم اسلامی به مباحث نوپدید و تولید علوم انسانی با رویکرد اسلامی، این نیاز پاسخ مناسب نمی‌یابد. ضرورت مجاهدت علمی به منظور پاسخگویی به مطالبات روزافزون و برحق جامعه دینی، آنگاه به اثبات می‌رسد که در نظر داشت اولاً تحولاتی جدید در مجموعه دانش بشری به‌ویژه علوم انسانی رخ داده است؛ ثانیاً زندگی انسان معاصر به واسطه پیشرفت در علوم و فناوری‌های جدید، دستخوش تطوراتی شگرف شده است؛ ثالثاً شکل‌گیری نظام اسلامی فرصت مناسبی را فراروی جامعه دینی قرار داده است تا به اهداف خود دست یابد؛

■ بررسی فقهی تعلیم و تعلم فلسفه ■

از این رو سرعت بخشیدن به فعالیت‌های علمی حوزوی به منظور توانمندسازی نظام اسلامی در این باره ضروری می‌نماید.

«مؤسسه اشراق و عرفان» که فعالیت خود را از سال ۱۳۸۶ با نظارت علمی و ریاست عالی آیت‌الله اعرافی آغاز کرده است، در عین تأکید بر اصالت‌های حوزوی، سعی در رفع نیازهای معرفتی انسان معاصر دارد؛ از این رو مأموریت‌های خود را «پژوهش در زمینه فقه‌های نو و فلسفه‌های مضاف بر مبنای روش اجتهادی در راستای نظام‌سازی اسلامی»، «پرورش پژوهشگران صاحب‌نظر در عرصه فقه‌های نو و فلسفه‌های مضاف و نظام‌سازی اسلامی» و «اسلامی‌سازی علوم انسانی» قرار داده است تا بتواند به ایفای نقشی مؤثر در این مجال بپردازد.

فلسفه‌ورزی و فلسفه‌آموزی اهمیت و سابقه دیرینی در اندیشه بشری دارد و مواضع گوناگونی در مورد آن اتخاذ شده است. اثر پیش‌رو در تلاش است تا از منظری فقهی به این بحث چالشی نظر افکند.

مؤسسه اشراق و عرفان بر خود لازم می‌داند از حضرت استاد اعرافی که با همراهی گام‌به‌گام و اعمال نظارت و ارزیابی‌های نهایی، امکان تولید این اثر را فراهم آوردند تشکر کند. همچنین از تلاش‌های جناب حجت‌الاسلام سید نقی موسوی که پژوهش و نگارش این اثر را بر عهده داشتند و نیز از زحمات دکتر مجید طرقي و حجج اسلام محمدتقی اکبرنژاد و دکتر علی شیروانی در ارزیابی این اثر تقدیر می‌شود.

امید است صاحب‌نظران و اندیشه‌وران حوزه و دانشگاه، مؤسسه اشراق و عرفان را به منظور بهبود محصولات آینده، از نظرات و پیشنهادهای سازنده خود بهره‌امند سازند.

پیشگفتار

کتاب حاضر، مباحثی است درخصوص موضوعی با سابقه و پرچالش در تاریخ اندیشه اسلامی که به اجمال در مباحث فقه تربیتی مطرح و سپس در جلسات متعدد بررسی و توسط جناب حجت الاسلام آقای سید نقی موسوی (وفقه الله) تحقیق، تقریر و تکمیل شده است.

اندیشه‌ورزی به روش نظری و فلسفی از دیرباز در جریان بوده و گاهی نیز در خدمت اندیشه‌ها و معارف الهی و وحیانی و احیاناً در جهت مقابل آن به کار گرفته می‌شده است. این مقوله از لحاظ اعتبار روایی آن و جواز و حرمت فقهی همواره مورد مجادله و مناقشه بوده است و به طور کلی موافقت و مخالفت با فلسفه، منطقی، عرفان و حتی کلام، پرونده قطوری دارد و گاهی این مباحثه فکری به مجادله‌ها و منازعه‌های اجتماعی و سیاسی و فرهنگی انجامیده است.

این مسئله مهم و تاریخی گرچه بارها از نگاه معرفت‌شناسی و ارزش معرفت‌زایی

■ بررسی فقهی تعلیم و تعلم فلسفه ■

و میزان اعتبار روایی آن مورد بحث و کنکاش قرار گرفته، اما با رویکرد فقهی غالباً به صورت ضمنی بررسی شده است. این دفتر می‌کوشد با رویکردی فقهی و اجتهادی به این مسئله بپردازد.

در این مجال چند نکته شایان توجه است:

۱. رویکرد این بحث، فقهی و اجتهادی است و البته در برخی از استدلال‌ها مبانی معرفت‌شناسی نقش مهمی دارد؛ به همین دلیل گاهی به مباحث معرفت‌شناسی نیز به اختصار و اجمال پرداخته شده است.

۲. رویکرد اساسی متن، دفاع از جواز و رجحان اندیشه‌ورزی فلسفی و نظری است نه حمایت مطلق از فلسفه‌های خاص؛ بنابراین، این متن از ارزش اصولی و بنیادی و جواز و بلکه رجحان فقهی اندیشه‌ورزی نظری و فعالیت فکری عقلی دفاع می‌کند؛ اما از مکاتب و مشارب خاص فلسفی دفاع نمی‌کند و به آنها تعصب نمی‌ورزد؛ بلکه کمال این روش نظری و عقلانی را در آزادی از تعصبات به ظاهر فلسفی می‌داند.

۳. غنای متون دینی و کتاب و سنت و شمول آن بر معارف والای عقلی و نظری، موضوع مهمی است که باید مورد توجه قرار گیرد؛ البته همه معارف بلند دینی نمی‌تواند به طور مستقیم با شیوه عقلی و نظری متعارف تطبیق شود.

امیدوارم این متن در دستیابی به هدف ترسیم شده به طور نسبی کامیاب باشد.

علیرضا اعرافی

مقدمه

فلسفه از دیرباز موافقان و مخالفانی داشته و این موضع‌گیری‌ها معمولاً با تکفیر و تحریم‌هایی همراه بوده است.

پژوهش حاضر درصدد استخراج حکم فقهی فلسفه‌ورزی (اشتغال به فلسفه و تفکر فلسفی) و تعلیم و تعلم آن (فلسفه‌آموزی) و پیش از آن توجه به حکم فقهی تأملات عقلانی و نظری و روش قیاسی خارج از محدوده فلسفه‌های موجود است.

این کتاب در سه فصل ساماندهی شده است:

فصل اول به کلیات پژوهش می‌پردازد که شامل «مفهوم‌شناسی»، «بیان مسئله» و «پیشینه پژوهش» است.

فصل دوم، «ادله ممنوعیت» را در دو بخش «ادله عامه» و «ادله خاصه» مطرح و بررسی می‌کند.

فصل سوم نیز به بررسی «ادله جواز» در دو بخش «ادله عامه» و «ادله خاصه» می‌پردازد.

■ بررسی فقهی تعلیم و تعلم فلسفه ■

شایان ذکر است که این پژوهش در سلسله موضوعات طرح کلان «فقه تربیتی» تصویب و پژوهش و نگارش آن در سال ۱۳۸۷ انجام شد. روش کار به این گونه بوده که طرح اجمالی پژوهش توسط پژوهشگر نگاشته شده و مورد نقادی حضرت استاد واقع می‌شده و ایشان در تاملات نهایی چهارچوب مطلوب را ساماندهی می‌نمودند و عناوین و زیرعنوان‌ها تعیین می‌شد. پس از تصویب نهایی طرح تحقیق، پژوهشگر به گردآوری اطلاعات و محتوای مناسب می‌پرداخته و هر قسمت از متن مورد نقادی استاد واقع می‌شد و بسیاری از نوآوری‌ها و بیانات فنی فلسفی و فقهی حضرت استاد در این مرحله بیان و در متن اعمال می‌شد و ایشان براساس مبانی فقهی، اصولی، تفسیری خود، به حل مساله می‌پرداختند و به این ترتیب پژوهش و نگارش این اثر در سال مذکور به پایان رسید؛ اما به دلیل اهمیت و استقلال موضوع بر آن شدیم تا آن را به شکل مستقل منتشر سازیم تا در سال جاری با بازنگری، اصلاحات و اضافات، به جامعه نخبگانی تقدیم شود.

شایسته است از حضرت آیت‌الله اعرافی، تشکر فراوان شود و اعتراف نمود که بی‌شک اگر نوآوری، اتقان و طراوتی در این اثر مشاهده شود، مسلماً از اندیشه ناب حضرت استاد سرچشمه گرفته و کاستی‌های محتوایی و نگارشی، ناشی از بضاعت علمی اندک و بیان قاصر صاحب این قلم است.

سید نقی موسوی